

In gesprek met Prof. dr. Marijk C. van der Wende over het Nederlandse onderwijs

Koploper en probleemkind, hoe kan dat?

Door Dick Both

Het onderwijssysteem in ons land presteert gemiddeld genomen redelijk goed, zo blijkt uit diverse onderzoeken. Toch zijn er enkele belangrijke kanttekeningen te maken. De sociaal-economische factoren blijken onvoldoende te worden gecompenseerd, er ontstaat een steeds groter worden educatieve onderklasse en er is sprake van een innovatiecultuur die 'een doel op zich dreigt te worden'. Prof. Van der Wende: 'De grote uitdaging waar we voor staan is leerlingen de weg omhoog te doen vinden. Ik wist als onderwijzeres 25 jaar geleden ook niet dat ik als hoogleraar wetenschappelijk actief zou worden.'

Prof. dr. Marijk van der Wende begon haar onderwijsloopbaan in 1980 als invaller op een lagere school in Haarlem. Omdat de banen in deze periode niet voor het oprapen lagen, combineerde ze haar werk voor de klas met een studie pedagogiek. Tegelijkertijd werd ze betrokken bij een aantal zaken die speelden binnen het lager onderwijs. Van der Wende: 'Al snel kwam de vraag of ik eens wilde kijken naar moeilijke dingen als bovenscholse opvang, de invoering van de wet op het basisonderwijs, de schoolplanontwikkeling en de opzet van de interne begeleiding. Na enige tijd stuurde ik alle innovatieprojecten op 10 scholen aan.'

Na een verblijf in het buitenland volgde Marijk van der Wende een studie Onderwijskunde, werd ze onderzoeker in het hoger onderwijs en vervolgens hoogleraar aan de Universiteit Twente en de Vrije Universiteit in Amsterdam.

Vierde plaats

Prof. Van der Wende is hoogleraar Comparative Higher Education Policy Studies (CHEPS) aan de Universiteit Twente en als hoogleraar Innovatie van het hoger onderwijs verbonden aan de Vrije Universiteit. 'Na een onderwijsloopbaan van 25 jaar heb ik wel iets met het onderwijs', zo blikt Van der Wende terug. 'Ondanks het feit dat ik al jaren met name binnen het hoger onderwijs actief ben, volg ik het publieke debat over het funderend onderwijs met veel interesse en lees ik veel publicaties en allerlei internationale onderzoeken, ook vanuit mijn functie als adviseur van de OESO. Het gaat om de maatschappelijke rol die het onderwijs heeft. Zeker bij het leerplichtig onderwijs!' 'Het Nederlandse onderwijs doet het redelijk goed', zo vat de hoogleraar de uitkomst van diverse onderzoeken samen. 'We nemen in verschillende internationale onderzoeken gemiddeld een vierde plaats in. Ondanks relatief bescheiden investeringen slagen we erin goed onderwijs te realiseren. Dit wordt bevestigd door een onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau waaruit blijkt dat het opleidingsniveau blijft stijgen. En de ouders zijn tevreden over de kwaliteit, aldus een publicatie van de Onderwijsraad. Samengevat kunnen we constateren dat we het in Nederland heel redelijk doen, zelfs enkele uitschieters naar boven hebben. Toch moeten we enkele belangrijke kanttekeningen maken bij deze constatering.'

Wiskunde

'Er is iets vreemds aan de hand met het wiskundeonderwijs. OESO-onderzoek geeft aan dat we hoog scoren op dit terrein. De praktijk leert echter anders. Zo wees de Onderwijsinspectie in haar jaarverslag over 2003 al op de aansluiting van het VWO op de bèta- en techniekrichtingen in het Wetenschappelijk Onderwijs. Een aansluiting die door de veranderende werkwijze in het voortgezet onderwijs is verslechterd. We scoren goed omdat de praktische aspecten van wiskunde gemeten worden. In hoeverre kunnen we in

het dagelijks leven omgaan met wiskundegerelateerde noties? Onderzoekers meten dit soort algemene vaardigheden en noties, omdat alle niveaus – van VMBO tot gymnasium – aan het onderzoek mee moeten doen. Het probleem zit 'm in de veel abstractere wiskunde die nodig is voor bèta- en techniekstudies. Maar liefst 95% van de studenten op de Universiteit Twente haalt de entreetoets niet. De studenten geven zelf aan dat ze met behulp van een rekenmachine en formulebladen het wel op kunnen zoeken, maar dat ze het inzicht missen. Wiskunde leer je door te oefenen, te oefenen en nog eens te oefenen.'

Van de Wende ziet meer knelpunten. 'We hebben geen harde gegevens voorhanden, maar ook op het gebied van bijvoorbeeld spelling heb ik mijn zorgen. Als je ziet wat een spellingsfouten er worden gemaakt door studenten! Het is ook een kwestie van algemene ontwikkeling. Waar staat men? Wat weet men van het verleden? Welke talen spreken de studenten nog echt goed na de keuzes die de leerlingen kunnen maken in het Studiehuis? Nu willen ze ook aardrijkskunde tot een keuzevak maken. Ik weet niet wat ik hoor!'

Educatieve onderklasse

Marijk Van der Wende vreest dat de huidige bijstellingen niet voldoende zullen zijn. 'Neem de basisvorming. Het voortgezet onderwijs is zo ingericht dat het zowel voor de theoretisch ingestelde leerling als voor de praktisch ingestelde leerling net niet is wat het moet zijn. In 2003 waren er maar liefst 64000 drop-outs! Niet minder dan 61% van hen is nog leerplichtig. In de grote steden ligt dit percentage op 81. Er dreigt in Nederland een steeds grotere educatieve onderklasse te ontstaan met alle gevolgen van dien, ook op de lange termijn. Een kwart van de 20-24 jarigen heeft geen startkwalificatie. Onder Turkse jongeren is dit 55%, voor Marokkaanse jongeren 65%.' De OESO-adviseur benadrukt het belang van het comprehensive system waarbij leerlingen tot 15 jaar bij elkaar worden gehouden. 'Door de vergaande differentiatie die het Nederlandse onderwijssysteem kenmerken, slagen we er onvoldoende in de verschillen tussen leerlingen te verkleinen. De prestaties van onze leerlingen worden teveel bepaald door de sociale achtergrond van de leerlingen. Nederland heeft het meest gedifferentieerde systeem. Op 12-jarige leeftijd of nog eerder moeten grote beslissingen worden genomen met consequenties voor het hele leven. De grote uitdaging waar we voor staan, is leerlingen de weg omhoog te doen vinden. Ik wist 20, 30 jaar geleden ook niet dat ik ooit wetenschappelijk actief zou worden.'

Betere balans

'Laten we de leerlingen in het basisonderwijs al veel meer aanmoedigen! De lat mag best iets hoger gelegd worden. Uit een onderzoek naar het welbevinden van scholieren in Europese landen blijkt dat naar school gaan in Nederland vooral leuk is, maar zeker in vergelijking met andere landen niet zwaar is en er relatief weinig leerlingen zijn die zeer goed presteren. De vraag is of er niet een betere balans gevonden kan worden, zonder door te schieten naar de Finse of Britse situatie waar leerlingen veel druk ervaren en weinig plezier beleven.'

Het Sociaal Cultureel Planbureau wijst op een zwakke prestatiemoraal in Nederland vergeleken met landen om ons heen. Van der Wende wijt dit aan de waarde-oriëntatie van ouders. 'Ouders vinden zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en sociaal gevoel belangrijker dan prestatiegerichtheid. Ouders kiezen een school omdat het er gezellig is, ze gastvrij ontvangen worden en de school er aantrekkelijk uitziet. De prestaties van de scholen spelen in de afweging een veel minder belangrijke rol.' Marijk van der Wende citeert met instemming Robbert Dijkgraaf die in januari jl. in een column in NRC-handelsblad sprak over de Nederlandse kennismakingseconomie. 'We relativeren kennis en prestaties nogal en schieten door in het benadrukken van vaardigheden en attitudes. Ik heb in Frankrijk gewoond en gemerkt dat daar veel meer belang aan de intellectuele vorming wordt gehecht. In Nederland worden praktische vaardigheden veel belangrijker gevonden dan theoretische kennis. Dit wordt mede veroorzaakt door de sinds de jaren tachtig sterk toegenomen nadruk op het economisch nut van het onderwijs. We zetten onszelf op achterstand! In een complexe

kennismaatschappij kun je niet zonder kennis. Het is niet of/of, het is en/en! Mensen moeten dus meer en moeilijker dingen leren dan vroeger.'

Innovaties

'De nadruk op het praktisch toepasbare, op het gedifferentieerde en op de beleving heeft tot een nieuwe didactiek geleid. Binnen deze didactische principes staan theoretische kennis en feitenkennis niet langer centraal en wordt het leerproces zelf, onderzoek doen en oplossingen bedenken belangrijker. De leerling moet zijn eigen leerproces sturen. In Nederland zien we allerlei innovaties over elkaar heen buitelen, zonder dat ze goed geïjkt worden. Laat staan dat we kunnen meten en weten wat werkt! Innovatie lijkt een doel op zich te worden.'

De drift tot vernieuwen heeft grote gevaren in zich omdat vernieuwingen veel te grootschalig worden toegepast, meent Van der Wende. 'We moeten veel voorzichtiger zijn en ons voorafgaand aan een nieuwe innovatie bezinnen op de vraag wat het probleem is en hoe we weten dat de innovatie werkt. En als er goede redenen zijn om te innoveren dan moeten we veel kleinschaliger beginnen dan nu het geval is. Ik betwijfel sterk of we met de huidige innovaties het kernprobleem van toenemende onderwijsachterstand en uitval oplossen en vrees dat we het juist verergeren. We zijn verantwoordelijk voor onze leerlingen en kunnen ons geen ondoordachte innovaties met een zwakke onderbouwing vooraf en controle achteraf veroorloven. Als een leerling door een ondoordachte innovatie uitvalt, is hij niet zo maar terug op school. Er gaat echt heel veel mis en als het mis gaat neemt niemand de verantwoordelijkheid. Denk aan het Studiehuis. De gevolgen zien we om ons heen. Er is innovatievermoeidheid en een gevoel van verwarring en ontkenning bij docenten. Voor hen zijn de innovaties vaak niet duidelijk. Ook staat hun rol als kennisoverdrager onder druk. Maatschappelijk gezien geeft het onzekerheid en worden er bijzonder veel vragen gesteld aan het ministerie. Ik vrees ook een verzwakkende internationale positie als ik onze studenten vergelijk met buitenlandse studenten.'

Ontwikkel je zelf!

'Education is a ticket for life', zo is de stelling van de hoogleraar. 'Er is niks mis met leren! Jonge kinderen zijn nieuwsgierig en vinden het leuk om te leren. Laten we alle mogelijkheden optimaal benutten. En dat zijn er nogal wat. Het moet altijd mogelijk zijn aan de top te komen. Ik begeleid momenteel een promovendus die met een mbo-opleiding is begonnen.'

Docenten en leerkrachten roept ze op in beweging te blijven. 'Ontwikkel je zelf! Ondanks dat alle beroepseisen om verder te ontwikkelen verdwenen zijn. Het blijkt bijvoorbeeld niet meer nodig om eerstegraads docent te zijn als je in de hogere klassen van het voortgezet onderwijs les geeft.'

De krapte op de arbeidsmarkt maakt het beeld niet rooskleuriger. 'Met de grote uittocht van oudere docenten doen steeds meer zij-instromers hun intrede. Het probleem is dat we veel te weinig excellente docenten hebben in Nederland. In andere landen hoort de graad master of education er gewoon bij. Hoe kun je de leerlingen een drive voor leren bij brengen, als je zelf niet geniet van studeren en je niet voortdurend bijschoolt. Dat moet de overheid niet hoeven opleggen; de beroepsgroep moet zelf die verantwoordelijkheid nemen en moet zelf kwalificatie-eisen formuleren. Maak er weer een echt gereguleerd beroep van! Niet iedereen moet zich leraar kunnen noemen'.

Dick Both is hoofdredacteur van DRS Magazine